

KRIZA FINANCIARE GLOBALE DHE NDIKIMI I SAJ NË BANKAT KONVENCIONALE DHE ATO ISLAME

Kanë kaluar shumë vite që nga shfaqjet e para të krizës financiare, e cila burimin e ka nga vendi më i zhvilluar ne botë, nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës (SHBA), dhe gjendja vazhdon të jetë ende alarmante. Kjo krizë erdhi për shumë arsye, por duke e përfshirë në një fjali të vetme mund të themi se flukset dalëse të parasë ishin më të mëdha se flukset hyrëse të saj dhe kjo uli aftësinë blerëse në treg, e cila po shkon drejt një recesioni të plotë në të gjithë botën. Në këtë mënyrë, shtrirja gjithnjë e më e gjerë e kësaj krize ka tërhequr zvarrë shumë banka e institucione financiare, duke i çuar ato drejt një kolapsi përfundimtar.

Në fillim, mendohej se kjo krizë do të përfundonte aty ku filloi, pa u zgjeruar shumë, por ajo shumë shpejt e kaloi Atlantikun dhe marshoi si uragan, duke përfshirë tërë Europën, për të kaluar më vonë edhe në kontinentet tjera.

Po të hedhim një shikim në vendet e Bashkimit Europian (BE), e para që u ndikua nga kriza, ishte Greqia, që konsiderohej si shteti më i dobët i BE-së, vend ky që edhe sot e kësaj dite ka probleme të mëdha financiare. Kriza kishte ndikimin e vet edhe në shtetet e Ballkanit, duke përfshirë këtu edhe Shqipërinë e Kosovën, por ky ndikim ishte i përmasave të vogla. Kriza financiare globale nuk e ka prekur edhe aq Kosovën, për shkak të ekspozimit të ulët të ekonomisë kosovare në tregjet globale, ku nga institucionet që është prekur më shumë nga kjo krizë, është Trusti i Kursimeve Pensionale, si dhe u paraqit një rënie dhe zvogëlim i remitancave nga atdhetarët që punojnë në shtetet e huaja.

Kjo ishte një krizë që i gjunjëzoi edhe ekonomitë më të zhvilluara, ndaj kërkohej një zgjidhje sa më shpejt të ishte e mundur. Tani e dimë se burimi i problemit ishte te sistemi bankar dhe, nga aty, duhej të kërkohej zgjidhja.

Por kriza nxori në pah edhe pyetje thelbësore: A duhet qeveritë të ofrojnë ndihmën e tyre, ndërsa barrën e rëndë të borxhit t'ua lënë brezave të rinj?! Mos vallë, në vend të kësaj, bota ka nevojë për një ndryshim rrënjësor të këtij sistemi financiar të quajtur “kapitalizëm”?!

Përderisa në botë ekziston një sistem që pothuajse nuk është luhatur fare në gjithë këtë situatë të krijuar, dhe ky është sistemi bankar islam, atëherë gjithsesi duhet të merret parasysh dhe të shqyrtohet edhe mundësia e aplikimit të metodave të këtij sistemi. Ndoshta është sistemi bankar islam, ai që do të kishte ndihmuar që gjendja të mos keqësohej deri në këtë masë. Ngase ky sistem e përjashton nga përdorimi kamatën, e cila ka ndihmuar në paraqitjen e ekstremeve të kundërta financiare (monopoleve e milionerëve, nga njëra anë, dhe shtresën e varfër të popullsisë që mundohet tej mase ta fitojë “bukën e gojës”, nga ana tjetër), dhe ndalon transaksionet spekulative apo të çastit, ndalon derivatet toksike e shumë e shumë veprime të tjera, të cilat janë bazë e pasojave financiare që sot sistemi bankar konvencional është duke përjetuar. Tashmë është e qartë se përjashtimi i kamatës dhe i shumë veprimeve të tjera nga aktivitetet financiare, nuk nënkupton domosdoshmërisht se financuesi nuk mund të realizojë fitim. Nëse financimi përdoret për qëllime komerciale, ai mund të mbështetet në konceptin e pjesëmarrjes në fitim dhe në humbje. Ky është parimi kryesor i sistemit bankar islam. Nëse humbim, humbim bashkë (banka-klienti). Në rreshtat në vazhdim, do ta kuptojmë më qartë këtë parim dhe do të hasim në krahasime të ndryshme të dy sistemeve financiare, përbalimin e tyre të ndryshëm ndaj krizës financiare që kaploi botën, rezultatet dhe pasojat përfundimtare të deritanishme që la ajo.

Avantazhet e sistemit bankar islam dolën edhe më shumë në pah, pas qetësisë që pati ky sistem, gjatë dhe pas turbullirave të kolapëve financiare të sistemit bankar konvencional. Kjo ndoshta i ka bërë shumë shtete perëndimore të fillojnë t'i studiojnë dhe t'i aplikojnë shumë segmente të sistemit bankar islam, madje kanë filluar të hapin edhe banka islame edhe në vendet që ndoshta para disa viteve as që ishte menduar një gjë e tillë. Një aplikim i tillë po vazhdon të zgjerohet në shumë vende.

Dallimi ndërmjet sistemit bankar islam dhe atij konvencional

Sistemi bankar islam është një sistem që ndan humbjen dhe fitimin PLS (Profit and Loss Sharing), e jo i bazuar thjeshtë mbi kamatën si në kapitalizëm. Përfitimi është i bazuar në produktivitetin dhe efikasitetin e projektit. Ky sistem kërkon që të gjithë faktorët ekonomikë të aktivizohen në mënyrë produktive dhe jo disa të bëhen klasë parazite që jetojnë nga të ardhurat e kamatës dhe, në të njëjtën kohë, bëhen barrë e shoqërisë dhe

pengesë e progresit shoqëror në përgjithësi, e cila shpie drejt një humbjeje të potencialit prodhues. Në sistemin konvencional investitori ballafaqohet me një pasiguri në të cilën rezultatet e projektit apo biznesit të tij nuk mund të parashihen me një siguri të madhe, ndërsa ai është i detyruar të përcaktojë veten e tij, të paguajë një shumë të kamatës, e cila është e paracaktuar. Ndonjëherë ndodh që nga pasiguria e rezultatit përfundimtar, investuesi të lërë projektin për të cilin kamata duhet të paguhet patjetër. Kështu, nëse banka kamatore ka për qëllim grumbullimin e mjeteve financiare dhe ofrimin e tyre për ata që kanë nevojë për mjete financiare, me qëllim që në këtë mënyrë banka të përfitojë; nga ana tjetër, banka islame ka për qëllim ngritjen e shoqërisë dhe mëkëmbjen e ekonomisë islame, përmes orientimit të drejtë të pasurisë, normalisht duke i pasur parasysh prioritetet dhe duke marrë pjesë në fitim.¹

Një aktivitet i cili në sistemin kapitalist konsiderohet të jetë i arsyeshëm, sepse ka kërkesë në treg, dhe pas asaj kërkesë qëndron një fitim i madh, siç janë: pijet alkoolike, bixhozi, prostitucioni etj., në sistemin islam nuk është i lejuar. Banka islame nuk e ka si qëllim të vetin përfundimtar vetëm të përfitojë, por gjithashtu ka parasysh që biznesi që ndërmerr, të mos shërbejë për degjenerimin e shoqërisë apo për gjëra të tjera të ndaluara në Islam. Një karakteristikë tjetër e sistemit ekonomik islam është besimi në praninë hyjnore, një ndikim etik ky në sjelljet ekonomike. Myslimani beson se është shpirtërisht në lidhje direkte me Allahun, i cili dëgjon, e shpërblen për punë të mira dhe ndëshkon për punë jo të mira. Duke i ditur të gjitha këto, ata synojnë ndihmën e Allahut dhe bekimin e Tij në çdo hap të rëndësishëm që marrin, duke ndaluar gjërat që dëmtojnë tjetrin, edhe pse personi tjetër nuk është në dijeni për veprimet e këtij të parit, dhe njëherazi, kjo është një forcë motivuese në aktivitetet ekonomike dhe sjelljet etike.

Zhvillimi ekonomik në konceptin islam ka për qëllim të sjellë të mira materiale dhe kënaqësi shpirtërore për njerëzit. Për t'i arritur të gjitha këto, njerëzit duhet të organizojnë e të implementojnë fitimet dhe shpenzimet në përputhshmëri me jetën që përshkruan Kurani. Këto aktivitete duhet të gjenerojnë tepricën (shumën jashtë shpenzimeve) për t'u ndihmuar atyre që janë në nevojë, duke e konsideruar kryerje të një ibadeti (adhurim), e cila përbën edhe një nga parimet e bankimit islam, zekatin.

Ndalimi i kamatës në Kuran është një rregullim i dimensioneve morale në një sistem ekonomik, dhe gjithashtu themelim i një sistemi ku të gjitha format e shfrytëzimit të padrejtë janë të eliminuara. Transaksionet që kanë

1 Muhammad Nejatullah Siddiqi, *Issues in Islamic Banking: Selected Papers*, Leicester: The Islamic Foundation, 1984.

bazë të të ardhurave kamatën, cenojnë aspektin e barazisë dhe drejtësisë së organizimit ekonomik. Ai që merr kredi, është i detyruar të paguajë një përqindje të paracaktuar për shumën që merr, edhe pse ai ka mundësi të mos fitojë apo edhe të humbë në biznesin që drejton. Kjo konsiderohet kundër normave islame të drejtësisë. Në sistemin islam ndahet vetëm fitimi dhe, nëse dështon projekti, ndahet humbja në mes të atij që jep kapitalin dhe atij që bën tregtinë.²

Duke u bazuar në këto parime dhe në stabilitetin e bankave islame, pas një vlerësimi të përgjithshëm, duke e krahasuar me bankat konvencionale, Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN) e konfirmoi përparësinë e bankave islame ndaj atyre konvencionale.

Në studimin e FMN-së shkruhet:

“Sistemi që zbatojnë bankat islame, ka dëshmuar seriozitetin dhe efektin e tij nga aspekti ekonomik, po ashtu ka dëshmuar qëndrueshmërinë e tij para problemeve të cilat shqetësojnë ekonominë botërore”.

Po ashtu, studimi në fjalë, sistemin kamator e cilësoi

*“të vrazhdë dhe të ngurtë, gjëra që e ndalojnë që ai të jetë fleksibël (elastik) dhe të përshtatet me situatat e jashtëzakonshme ekonomike”.*³

Pas analizës së natyrës së veprimtarisë së bankave konvencionale, kuptohet se këto banka nuk inkuadrohen drejtpërdrejt në veprimtarinë prodhuese, por ndërmjetësojnë mes borxhdhënësit dhe borxhmarrësit. Edhe pse bankat konvencionale marrin pjesë në financimin e projekteve të ndryshme, kjo nuk do të thotë se kjo është esenca e natyrës së tyre. Natyra e financimit të bankave konvencionale përqendrohet në huazimin për ata që mund ta kthejnë borxhin në kohën e caktuar.

Për sa u përket bankave islame, detyrimi i tyre që të kalojnë përmes prodhimit dhe transaksioneve të mallrave, bën që të jenë banka zhvillimore për nga natyra e tyre, sepse i gjithë financimi i tyre përqendrohet në ndihmën për prodhimin e mallrave, shërbimeve të reja, apo ndihmave për qarkullimin e tyre në tregje.

2 <http://www.punahallall.com/bankimi-islam/277-nevoja-e-bankimit-islam>.

3 Muhamed Othman Shubejr, *El-Muâmelat el-maliye el-muaâsire fi-l-fikhi-l-Islamij*.

Tabela 1. Kontratrat financiare të bankave konvencionale dhe të atyre islame.

Bankat konvencionale	Bankat islame
Derivatet	Ndarja e profitit (<i>Mudharabah investuese</i>)
Shitjet afatshkurtëra	Ndarja e profitit në investime (<i>Mudharabah depozituese</i>)
Depozitat e bazuara në interes	Ndarja e profitit (<i>Mudharabah</i>)
Kreditë e bazuara në interes	Ndarja e profitit (<i>Salam</i>)
Këmbimet e paracaktuara të kredive	

Roli i ndërmjetësuesit te bankat konvencionale (BK) dhe bankat islame (BI) Ndërmjetësimi konvencional është kryesisht i bazuar në borxh dhe mundëson transferimin e riskut, ndërsa në kontrast nga kjo, ndërmjetësimi islamik është bazuar në asete dhe përqendrohet në ndarjen e riskut (Tabela 2).⁴

Tabela 2. Ndarja e riskut dhe transferimi i riskut.

BI-të Ndarja e riskut	BK-të Transferimi i riskut
Burimi i fondeve: Investitorët (mbajtësit e llogarive investuese të ndarjes së profitit LINP) ndajnë riskun dhe fitimin me BI-të. Fitimi në LINP nuk është i garantuar dhe varet nga performanca e bankës.	Burimi i fondeve: Depozituesit e transferojnë riskun te BK-ja, e cila u garanton një fitim të parapërcaktuar.
Shfrytëzimi i fondeve: BI-të ndajnë riskun përmes kontratave Mudharabah ⁵ dhe Musharakah ⁶ dhe administrimin e kontratave të shitjes në shumicën e kontratave të tjera.	Shfrytëzimi i fondeve: Huamarrësit duhet të paguajnë interes, pavarësisht nga fitimi i projektit të tyre. BK-të e transferojnë riskun përmes sigurimit të asetëve ose shkëmbimit të kredisë së parazgjedhur. Financimi është i bazuar në borxhe.

4 Hassan, M. and Dridi, J., *The Effects of the Global Crises on Islamic and, 2010. Conventional Banks: A Comparative Study*, IMF Working Paper.

5 *Mudarabe* është një lloj i veçantë ortakërie, ku njëri ortak i jep para ortakut tjetër për t'i investuar në një ndërmarrje tregtare. Investimi vjen nga ortakut i parë, i cili quhet *rabhu'l-mal* (zotëri i mallit, kapitalist), kurse menaxhimi dhe puna janë përgjegjësi ekskluzive e ortakut tjetër, i cili quhet *mudarib* (sipërmarrës).

6 Fjala "*musharake*" do të thotë pjesëmarrje, ndarje. Në kontekst të biznesit e tregtisë, kjo do të thotë

Nga pikëpamja praktike, BI-të ndryshojnë nga niveli i shpërndarjes së riskut. Për shembull, në anën e financimit, llogaritë investuese të ndarjes së profitit (LINP) janë duke u zëvendësuar në një numër të BI-ve me depozita të afatizuara, në këmbim të transaksioneve Murabahah. Këto depozita nuk i kanë tiparet e LINP-ve, meqenëse fitimi në to është i garantuar. Si shtesë, depozitat në nevojë, të cilat nuk ndajnë fitimet apo humbjet, paraqesin një pjesë të rëndësishme të depozitave në disa banka (p.sh. Arabia Saudite). Në anën e aseteve, ndarja e riskut (Mudharabah, Musharakah) është më tepër një përjashtim sesa një rregull: shumica e financimit është në formën e kontratave Murabahah (kostoja plus financimi) apo në shitje me këste (79-80 %), duke bërë që risku i kreditit të jetë risku kryesor me të cilin ballafaqohen BI-të e që është i ngjashëm me BK-të. Mjaftueshmëria e kapitalit dhe standardet e menaxhimit të riskut të nxjerra nga Bordi i Shërbimeve të Financave Islame (BSHFI)⁷, sugjerojnë që tipat dhe përmasat e riskut financiar në shariat – kontratat bindëse, nuk janë edhe aq shumë (domosdoshmërisht) të ndryshme nga ato në kontratat konvencionale.

Një ndryshim thelbësor mes të BK-ve dhe BI-ve është se modeli i shkallëzimit nuk lejon investimin apo financimin në instrumentet financiare që kanë pasur efekte negative në konkurrentët e tyre konvencionalë dhe që kanë nisur krizat financiare botërore. Këtu përfshihen asetet toksike⁸, derivativet dhe letrat me vlerë që përdorin BK-të. Mundësia për t'iu shmangur krizës ka ekzistuar

Si është e mundur që sistemi bankar islam nuk është prekur pothuajse fare nga kriza?!

Sistemi bankar islam nuk është i detyruar në të gjitha vendet e botës, por rritja e bankave me 27%, e cila anon në këtë formë, është e dukshme. Me arritjen e këtij popullariteti kaq të madh, eksperti i shquar i sistemit bankar islam, Michael Saleh Gassner është pyetur : A mund të besohet se kriza financiare mund të shmanget me sistemin bankar islam?

ndërmarrje e përbashkët, ku të gjithë pjesëmarrësit e ndajnë fitimin ose humbjen e investimit të përbashkët.

7 Për më tepër rreth BSHFI, është në dispozicion www.ifsb.org

8 Termi “toksik” i referohet aseteve financiare vlera e të cilave ka rënie të shpeshta, për të cilat nuk ka një treg funksional afatgjatë. Kështu, asete të tilla nuk mund të shiten me një çmim të përshtatshëm nga mbajtësi. Ky term është bërë i zakonshëm përgjatë krizës financiare 2007-2010, kur asete të tilla ndikuan shumë dhe luajtën një rol shumë të rëndësishëm në paraqitjen e saj.

“Nuk është e pabesueshme, nëse shikoni rregullat. Një ndër rregullat kryesore, është ndalimi i kamatës. Nëse merrni shembull borxhin shtetëror gjerman, amerikan, apo të ndonjë vendi tjetër që është ndikuar nga kriza, ato janë borxhe të cilat gjatë vitit janë në rritje konstante. Rregulli i dytë i sistemit bankar islam është se lejohet huaja për çështjet e ndryshme fitimprurëse. Por ky duhet të jetë biznes i cili krijohet në ligjet reale të ekonomisë së tregut. D.m.th. sistemi bankar islam udhëzon në analizimin detal të biznesit në të cilin synohet deponimi”, – është përgjigjur Gassner.

Kjo “analizë detale”, është e rëndësishme. Kështu, sipas rregullave të sistemit bankar islam, problemi nuk do të vinte deri te kriza e kreditorëve hipotekarë në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Po të ishin analizuar kushtet për dhënien e kredive, nuk do të vinte kriza. Kreditë në SHBA kryesisht u janë dhënë personave, për të cilët është ditur se ato kredi nuk do të kenë kurrë mundësi t’i kthejnë.

Kështu, për shkak të imunitetit që kishin bankat islame, gjatë krizës financiare që po përjetonin bankat konvencionale, në mënyrë serioze, ekspertët financiarë sugjeruan që, gjatë ndryshimeve të ardhshme të sistemit bankar perëndimor të shqyrtohen dhe të përshtaten disa segmente të bankave islamike. Këta ekspertë e kanë kuptuar se bankat islamike, për shkak të ndërtimit dhe funksionimit të tyre të veçantë, nuk e përjetojnë krizën e cila vazhdimisht i kërcënohet sistemit bankar perëndimor dhe kjo për shkak të mosekzistencës së kamatave. Natyrisht që i tërë sistemi bankar islamik nuk është i mundshëm të aplikohet në sistemin modern bankar perëndimor për arsye të shumta, por mundësia duhet shqyrtuar. Kjo është edhe një nga kërkesat e shumta të protestuesve, pas kaplimit të botës nga kriza globale.

Fillimi i aplikimit të sistemit bankar islam nga vende të botës perëndimore

Bankat islame llogariten si një nga frytet e zgjimit islam që ka përfshirë të gjithë botën. Nevoja për shërbimet bankare islame është në rritje të madhe, prandaj bankat kanë filluar të garojnë për t’i ofruar këto shërbime për klientët e tyre, për të përmbushur shpresat dhe aspiratat e myslimanëve, duke i lidhur transaksionet e tyre financiare dhe aktivitetet ekonomike me shariatën islam.

Duke u bazuar në këtë parim dhe për të realizuar këtë qëllim, tashmë janë përhapur shërbime bankare islame edhe në disa banka konvencionale, jo vetëm në vendet islame, por edhe në vendet perëndimore. Zhvillimin e shpejtë të bankave islame dhe kërkesën e shtuar për to, analistët ia atribuojnë faktorëve që lidhen me metodologjinë operative të bankave islame dhe larminë e shërbimeve të tyre. Të gjitha këto rrjedhin nga ligji islam dhe veçohen nga shërbimet e ofruara nga bankat tradicionale. Sistemi financiar islam ka fituar një popullaritet në rritje, sidomos gjatë vitit 2009, në sajë të imunitetit relativ që gëzoi, përballë pasojave të krizës financiare që goditi komunitetin bankar tradicional, përgjatë vitit të kaluar. Në një shkallë të gjerë ka mbizotëruar mendimi se institucionet financiare, aktivitetet e të cilave janë në përputhje me ligjin islam, e kanë tejkaluar krizën kreditore në të gjithë botën, gati thuajse pa u prekur nga pasojat e saj dhe kjo gjë ka bërë që industria financiare islame të jetë edhe për shumë investitorë jomyslimanë një strehë e sigurt nga spekulimet e tepruara në lëmin e shërbimeve bankare tradicionale. Ekspertët vërtetojnë se të gjithë treguesit ekonomikë synojnë vazhdimësinë e zhvillimit të industrisë bankare islame gjatë viteve në vazhdim, me një ritëm të ngritur dhe me hapa të qëndrueshëm, si dhe me parashikimin se nuk do të bjerë progresi në këtë industri nën masën 30%.

Duke u bazuar në rezultatet pozitive të bankave islame, ka kohë që në Europë, SHBA dhe gjetiu në Perëndim, disa banka, tërësisht ose pjesërisht, funksionojnë mbi sistemin islamik të ndërtuara nga ligjet e shariatit. Në fillim të viteve 90-të, në Britaninë e Madhe, për herë të parë, u bë me dije ekzistenca e këtyre bankave. Për shkak të rëndësisë financiare që ka Londra në sistemin global ekonomik e financiar, këto banka, së pari, filluan të funksionojnë në kryeqytetin britanik, i cili është edhe kryeqyteti botëror financiar. Në vitin 1993, gazeta e fuqishme “The Financial Times”, bëri me dije se disa banka perëndimore kanë zënë vend të rëndësishëm në këtë fushë, duke u angazhuar në tregun financiar, në aspektin e transaksioneve financiare islamike, të cilat kryesisht janë angazhuar në blerjen e aeroplanëve dhe anijeve. Kështu, doli në shesh që bankat e mëdha, siç janë Kleinwort Benson, ANZ Grindlays dhe Citibank, zbatojnë jo vetëm mënyrën e kostos dhe të financimit, por edhe aspektet e transaksioneve të sistemit islam. Këto banka të rëndësishme në ekonominë e botës, brenda vetes, kanë themeluar njësi të specializuara islamike. Këto njësi veprojnë në mënyrë të ndarë nga sistemi i përgjithshëm bankar, duke zgjuar një interesim të madh në financimin tregtar, që ka të bëjë me transaksionet e mallrave, siç është nafta, prodhimet e tjera petrokimikale, prodhimet

bujqësore, shitblerja e aeroplanëve, tankeve dhe mjeteve të tjera për prodhim. Edhe Japonia e ka ndezur dritën e gjelbër për bankimin islam.

“Gjersa financat islame janë një temë interesante, është thjesht një zonë të cilën duhet ta nxisim”, – thotë Stjuart Porter për “Financial Times”, partner në PVC Tokio, një prej

firmave më të njohura për shërbime bankare. Agjencia e Shërbimeve Financiare, pjesë e qeverisë që mbikëqyr anën bankare, sigurinë dhe këmbimet, ka paraqitur ndryshime për ligjin e bankave. Këto ndryshime të ligjit do t’ua lehtësojnë punën institucioneve financiare islame⁹.

Bankat islame, gjatë dy dekadave të fundit, kanë funksionuar mbi sistemin e ligjeve të shariatit pa ndonjë problem. Madje, për shkak të fitimeve serioze financiare, aktiviteti i tyre edhe sot është në rritje. Brenda tyre funksionon edhe një numër i madh i ekspertëve të ekonomisë dhe atyre juridikë, që bëjnë interpretimin e së drejtës islamike (Shariatit) dhe sugjerojnë zbatimin e normave të këtij sistemi juridik. Madje, Kleinwort Benson ka paralajmëruar se po përgatitet që të zgjerohet në mënyrë të konsiderueshme në zhvillimin e tregtisë financiare dhe në realizimin e transaksioneve në lidhje me prodhimet e tjera. Disa njësi të këtyre bankave janë duke hulumtuar mundësitë e formimit të tregut islamik për mallra. Udhëheqësit e këtyre bankave kanë deklaruar se tregu islamik i mallrave dhe sistemi interbankar do të mundësonte zhvillim të madh të mënyrave për investime bankare afatmesme dhe afatgjata. Përfshirja e këtyre bankave perëndimore në sistemin bankar islamik daton që nga vitet ‘70, vitet kur filloi të lulëzojë tregtia e naftës, vite që ndryshe quhen edhe lulëzimi i viteve të “petrodollarit”. Transaksioni i parë i kësaj natyre u bë nga Kleinwort Benson, në vitin 1982. Kleinwort Benson është një bankë e themeluar fuqishëm prej shumë kohësh në marrëdhënie tregtare dhe e lidhur ngushtë me familjet e mëdha tregtare, kryesisht arabe, në Lindjen e Mesme. Pra, klienti i kësaj banke është i bazuar kryesisht në vendet e Gjirit Persik, por kjo bankë për klientët e saj është angazhuar edhe në Azi, Afrikën Veriore, ashtu edhe në të gjitha vendet e industrializuara perëndimore.

ANZ Grindlays është një bankë perëndimore (britanike) tjetër, e cila me shpejtësi të madhe është duke u bërë faktor i rëndësishëm në sistemin bankar. Banka të këtij lloji janë edhe Gatehouse Bank dhe Al-Rajhi Investment and Banking Corporation, të cilat janë të angazhuara në menaxhimin e dhënies me qira të aeroplanëve. Në vitin 1997, në

Britaninë e Madhe, shumë banka po përdornin sistemin e hipotekave që funksionojnë mbi parimet e shariatit. Kjo ndodhi pas lajmërimit të United Bank of Kuwait PLC, e cila kishte vendosur që myslimanëve t'u ofronte kredi (natyrisht, pa kamatë) për të blerë shtëpi. Pastaj, bankat kryesore britanike kanë nxituar që myslimanëve t'u ofrojnë shërbime bankare të rregulluara sipas shariatit. Lloyds dhe NatWest kanë themeluar njësi të veçanta brenda vetes, për të ofruar shërbime të këtij lloji për myslimanët britanikë dhe ata jobritanikë. Një veprimtari e këtillë është dëshmuar si tejet përfituese për bankat, pasi klientët refuzojnë t'i marrin kamatat.

Së fundmi, nga momentet e daljes nga recesioni, këto elemente pozitive të sistemit bankar islamik janë lavdëruar para publikut apo klientëve bankarë në Perëndim. Agjencia "Reuters" ka raportuar se kriza e fundit është zbutur nga shuma prej 1 bilion dollarësh që ka prezantuar sistemi bankar islamik në industri dhe në tregun financiar të Perëndimit. Derisa bankat konvencionale perëndimore janë duke i shëruar plagët e humbjeve që arrijnë shifrën 400 miliardë dollarëshe, bankat islamike, apo ato që funksionojnë duke zbatuar disa nga parimet islamike, kanë mbetur pothuajse të paprekura nga kriza.

Natyrisht që në Perëndim nuk është e mundur që në tërësi të zbatohet sistemi bankar islamik, për shkak të moszbatimit të rregullave shariatike në sistemin e tyre financiar, por ekspertët e kësaj fushe kanë rekomanduar për aplikim të disa prej këtyre parimeve që do të përmirësonin kushtet e tanishme në tregun global financiar.

Përfundim

Kriza financiare globale ishte një tronditje e rëndë e të gjitha ekonomive, qoftë edhe e atyre më të zhvilluara botërore të cilat konsideroheshin të pamposhtura. Si pasojë e saj, pësuan humbje shumë biznese të mëdha dhe, si rrjedhojë, shumë njerëz i humbën vendet e tyre të punës.

Kriza financiare mendohej se nuk do të zgjerohej jashtë SHBA-ve, por ajo shumë shpejt e kaploi Europën dhe shumë vende të zhvilluara të kontinentit aziatik, si Kina, Japonia etj. Kështu, rritja ekonomike në nivel global vlerësohet të jetë ngadalësuar gjithnjë e më shumë pas krizës globale. Ky ngadalësim ishte më i theksuar në vendet europiane, ku rënia e kërkesës së brendshme si dhe pasiguria e shkaktuar nga sektori fiskal, gjatë vitit 2012, kanë ndikuar në rënien e konsumit dhe të investimeve. Në mesin e vendeve të eurozonës, në vitin 2012, pothuajse të gjitha vendet kanë shënuar rënie apo normë më të ulët të rritjes ekonomike, krahasuar me

vitin 2011, me përjashtim të Turqisë dhe Gjermanisë, e cila kishte normë paksa më pozitive. Ndërsa sa i përket Kosovës, kriza financiare globale nuk e ka prekur në mënyrë direkte atë, për shkak të ekspozimit të ulët të ekonomisë kosovare në tregjet globale. Kështu, kemi Trustin e Kursimeve Pensionale, i cili është prekur nga kriza, dhe remitancat e zvogëluara nga mërgimtarët, që në një farë mënyre, e kanë prekur ekonominë kosovare. Tkurrja ekonomike në eurozonë bart pasoja në sektorin fiskal dhe financiar për periudhat në vijim, gjë që e vështirëson tejkalimin e krizës së borxheve publike, e cila është reflektuar në rënien e shkallës së besueshmërisë në tregje si dhe ka ndikuar në rritjen e kostos së financimit dhe rritjen e kredive joperformuese në institucionet financiare.

Ndikimi i krizës, përveçse në ekonominë e shteteve në përgjithësi, u bë më i dukshëm në sistemet e tyre bankare. Por, a do të ishte ky ndikim i njëjtë në të dy sistemet bankare, si në atë konvencional, ashtu edhe në atë islam, do të vërehej më së miri po të bënim një krahasim ndërmjet këtyre dy sistemeve. Kështu, fokusi i vështrimit është vendosur në performancën e dy llojeve të bankave, atyre islamike dhe atyre konvencionale në nivel shtetëror, në shtetet, ekonomitë e të cilave operojnë me të dyja këto sisteme bankare, në mënyrë që të kontrollohen eksitet e parakrizës, dobësitë dhe reagimet politike.

Për të vlerësuar këtë ndikim të krizës, janë marrë katër indikatorë për të dy grupet e bankave, përkatësisht ndryshimet në (I) Përfitim, (II) Kreditim apo huadhënie nga ana e bankave, (III) Asetet e bankës; (IV) Normat bankare. Ndryshimet në përfitim paraqesin variablën kryesore për vlerësimin e ndikimit të krizave. Si shtesë, në një mjedis jo edhe aq të fuqishëm dhe me kushte të ngushtuara të kreditimit, që e rëndojnë edhe më shumë ndikimin në sektorin e patundshmërisë, duke i dhënë mundësi rritjeje ciklit të gabueshëm të huadhënies në sektorin e patundshmërisë, huadhënia bankare dhe rritja e aseteve paraqesin një indikator informativ në kontributin e BI-ve dhe BK-ve, për stabilitetin makro-ekonomik dhe financiar. Dhe në fund, vlerësimi i normave bankare përbën një tregues për riskun bankar.

I. Gjatë analizës së këtyre indikatorëve ndërmjet bankave islame dhe atyre konvencionale, shohim se, për sa i përket përfitimit, ai ka qenë më i lartë për BI-të sesa për BK-të, në vitin 2008, në periudhën e goditjes së krizës financiare. Por situata ndryshon në vitin 2009 dhe tregon që BI-të në përfitim kalojnë paksa në gjendje më të keqe. Një krahasim i mesatares së përfitimit të viteve 2008 dhe 2009, me nivelin e 2007-ës, tregon se BI-të kanë kaluar më mirë në të gjitha vendet. Kjo tregon se BI-të kanë qenë

të prekura në mënyra të ndryshme gjatë krizës, për sa i përket përfitimit.

II. Ndërsa, sa i përket indikatorit të dytë, BI-të janë mbajtur më të forta për nga rritja e kredisë në krahasim me BK-të, pothuajse në të gjitha vendet e marra shembull, përgjatë tërë viteve.

III. Gjithashtu, edhe nga ana e asetëve, shihet se BI-të kanë mbajtur lart rritjen e pasurisë (asetëve) në krahasim me BK-të, në pothuajse të gjitha vendet. Në mesatare, rritja e asetëve të BI-ve ishte më shumë se dy herë më e lartë se e BK-ve, gjatë viteve 2007-'09. Kjo rritje e fortë asetësh tregon se 1) tregu i BI-ve ka të ngjarë të vazhdojë të rritet duke shkuar përpara, 2) BI-të ishin më pak të prekura nga rënia e stabilitetit.

IV. Ndryshimet e normave janë llogaritur bazuar në vlerësimet e borxhit të huaj afatgjatë nga tri agjencitë e jashtme të vlerësimit (Fitch, Moody's dhe S&P). Zgjedhja e borxhit afatgjatë kërkon të garantojë sigurimin më të madh të mundshëm të bankave. Ky punim e bën krahasimin e normave të para krizës (para shtatorit të 2008-ës) me normat e prillit të 2010-ës. Edhe në këtë indikator, kemi një paraqitje më të mirë të BI-ve në raport me BK-të.

Siç shihet, marrë në përgjithësi gjatë krizës ekonomike, BI-të kanë pasur një paraqitje më pozitive sesa BK-të, me përjashtim të përfitimit, ku kemi një paraqitje paksa të ngjashme për të dy sistemet bankare.

Pas paraqitjes së rezultateve pozitive të BI-ve ndaj rivalëve të tyre konvencionalë, gjatë këtyre viteve të rrezikut ekonomik nga kriza financiare globale, interesimi i ekonomistëve për bankat islame po vjen duke u shtuar. Kjo ka bërë që ata të fillojnë t'i studiojnë dhe aplikojnë shumë segmente të sistemit bankar islam, madje kanë filluar të hapin edhe banka islame edhe në vendet që ndoshta para disa viteve as që ishte menduar një gjë e tillë. Sa do të jenë sukseset e arritura të bankave islame, ia lëmë ta dëshmojë koha, por në bazë të parashikimeve të shumë ekonomistëve, me gjasë, ato do të jenë shumë të mëdha.

Bibliografia

1. *Civici, Adrian, "Kriza Financiare apo globale", Tiranë, 2010.*
2. *Usmani, Muhammed Taqi, "Hyrje në sistemin financiar islam", Pakistan, 1999.*
3. *El-Kuhf, Mundhir, "El-Iktisadu-l-Islami, ilmen ve nidhamen", Riad, 1998.*
4. *Lewis, Mervyn and Algoud, Latifa, Islamic Banking, Cheltenham: Edward Elgar, 2001.*

5. Luboteni, Gazmend, *“Bankat dhe afarizmi bankar”*, Prishtinë, 2006.
6. Shubejr, Muhammed Othman, *“El-Muaʾmelat el-maliye el-muaʾsire fi-l-fikhi-l-Islamij”*.
7. Siddiqi, Muhammad Nejatullah, *“Issues in Islamic Banking, Selected Papers”*, Leicester: The Islamic Foundation, 1984.
8. Hassan, Maher and Dridi, Jemma, *“The Effects of the Global Crises on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study”*, IMF Working Paper, 2010.